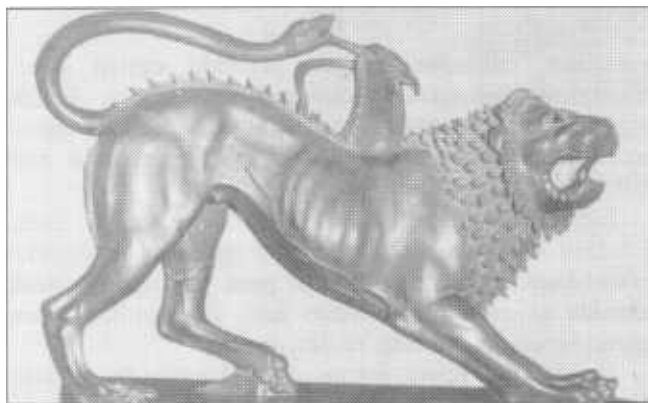

6.- ERROMA

Erromatarren lenengoetariko eder-lana: Kimera.

Grezia'k ikutu aundia izan eban gaurko gure bizitzan, zati on baten beintzat Erroma'ren bidez. Orregaitik garrantzi aundia dauka Erroma'k gutzat.

Idaz-lan baten Erroma'ko edertia ta ederti orren giroa agertzen aleginduko gara eta orretarako iru aldi bereiztuko doguz: 1.- Erroma erkala edo errepublika zana. 2.- Erroma'k inperioa izan eban aldi luzea eta 3.- Erroma'ko inperio edo aginterri kristiñaua.

6.1. ERROMA'KO ERKALA

Erroma asieran erkala izan zan, ondo eratua, baiña gero, bere burua galtzeko arriskuan ikusi ebanean, aginterria edo inperioa asmatu eban. Erakunde bi onein artean Julio Zesar edo Kaiser aurkituko dogu, bisagra lez.

Erkalaren aldia K.a.'ko 753n. urtean asten da eta K.a.'ko 44n. urtean amaitu Zesar il eben urtean ain zuzen.

Erkala izaten asi aurretik gaurko Italia'ren lurretan erri-mota asko bizi ziran: Etruskoak, onein egoaldean Latium egoan eta emen bizi ziran bolskoak, sabinoak eta abar eta egoalderago grekoak. Sortaldean Apenino mendien artean unbrokeak, oskoak, samnitak... eta egoaldean, zipulia, Kalabria, ta Sizilian iapigioak eta grekoak.

Olako erriarteetan sortzen da Erroma baserri txiki lez, zazpi mendi-muño onein artean: Kapitolio, Kirinal, Abentino, Palatino, Eskilino, Biminal eta Zelio.

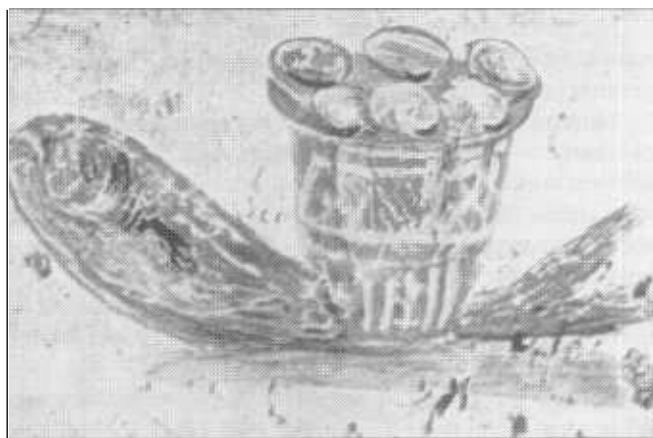
Gizaldi bi igaro ebezan, Romulo ta Remo'k asiera emon ondoren, baserri lez, K.a.'ko VI gizalditik asita agintari etruskoak dabezela. Tarkinio biak esaterako. K.a.'ko 509n. urtean erriak Tarkinio erregea kendu eta erkala (errepublikea) ezarri eban eta K.a.'ko V gizaldi osoan ekin ebn erkal ori beste lurralde batzutara zabaltzen eta sendotzen: Bolskoak, etruskoak eta sabinoak menperatu ebezan. K.a. 400n urtean galoak guda egin eutsen eta esku artu, baiña gero atzeratu egin ziran. Guda asko izan eben aldi aretan, geienak galtzeko, bainña gudarostea eratzen ikasi eben. K.a.'ko III gizaldian menperatzen dabe italiaren erdi-ingurua eta grekoak alboratu. K.a. 264n.

urtean Kartagotarrak menperatzen dabez eta Kortzega ta Zerdeña eskuratu. Itxas-ontzidi ederra gertatu dabe eta Erroma'tarrai iru gudaldi irabazi eutsezan: Trebia, Tesino ta Trasimeno. Eta Cannas'en guztiz zapaldu eban Erroma. Baiña Ispania'n jarraitzen dabe kartagotarren aurkako gudak eta or irabazle geratu zan Erroma. K.a.'tik 133n. urtean zapaldu eben Numantzia, orduan euskalduna. Urrengorik urrengora eskuratzen dabez Pergamo, Bitinia, Siria, Ponto, Galia ta azkenez K.a.'ko 30n. urtean Ejipto.

Gizaldi orretan Erroma'k bere burua eratzen dau Amabi Olak deritxon legidiagaz asita: Lege orreik amar gizonek egiñak dira (decenviri) K.a.'ko 451n. urtean: Erri-batzar edo Asambleak eta ortik Senatua, eta senatuak izendatzen ebazan Pretorak, Konsulak, Kuestorak, Zensorak, Edilak, Prokonsulak, Trubunoak...

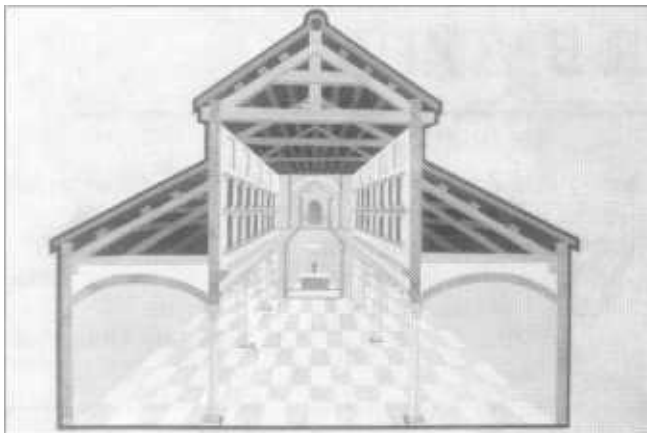
Erlajiñoa Grezia'tik artu eta egokitu egin eben: Zeus/Jupiter, Hera/Juno, Afrodita/Benus, Ares/Marte, Atenea/Minerba., baiña Greziarrak baiña leunago artzen dabe erlejiñoa. Oituretan garrantzi aundia dau Pater-Femilias edo etxeko jaunak.

Filosofi-arloan dana artu eben Grezia'tik, Estoa'tarrak nagusi zirala. Ez eben aurrerapenik izan zientzian naiz matematikan naiz astronomian. Osagille lez aurreratu ziran zerbait Galeno nagusi zala. Elertian be ez eben gauza aundirik egin eta egin ebena greziatarrai jarraituz: Komedi-arloan Plauto ta terentzio daukaguz eta prosan Salustio, Zesar eta Zizeron. Aldi onetan danean nagusi lez Julio Zesar agertzen da, Zizeron baiña be gorago.

Katakunbetan ederlan onak dago:, au esaterako: ogia ta arraiña ezaugarri lez.

Edertian Kapitolio'ko Otso-emea gogoratu bear dogu, naizta etruskoa izan. **(Imagen 9).** K.a.'ko V gizaldia Kimera daukagu **(imagen 10):** Leoiaren gorputza ta burua, auntz-burua lepo-gaiñean eta zugearen bustana. Argazkiak deritxenak egiten dira onak: giza-buruen irudiak dira.

Emnna'kn kristinunwn artean basilikak dauke garrantzia.

6.2. AGINTERRIA (INPERIOA)

Iru gizalditara zabaltzen da Erroma'ko Kaiser-Erria edo inperioa: Augusto'ren agintaritzagaz asi (K.a.'tik 27n. urtea) eta Milan'go aginduagaz (K.o.'ko 313n urtean) amaitu arte.

Berez, legea zan nagusi personen gaiñetik, baiña ori Julio Kaiser'ek kendu eban: Len legeak egozan norki barik eta orain norkiak datoz legeak alboan geratzen dirala, senatu agintaritik Kaiser agintarira goaz. K.a.'ko 44n. urtean, epaillaren 15n. egunean il eben Kaiser. Gizona kendu eben baiña ez gizon orren jokabidea. Oktabio'gaz iru-gizon agintaritzatza sortzen da, baiña beste biak alboratu eta Oktabio geratzen da agintari bakar eta sendo. Onek agintaritzatza senatuaren esku izten dau baiña berari barriro emoten dautsoe, lenengo 10 urterako eta gero bizitza oso-rako. Orra or Kaiserra Erroman. Oktabio da orain tribuno bakarra, kontsul bakarra, zensore bakarra eta pretore nagusia, abade nagusia, ta abar... Gero datoz Tiberio, Kaligula, Klaudio eta abar... sarritan senatuaren aurka. Neron izango da izukeri nagusia dakarrena.

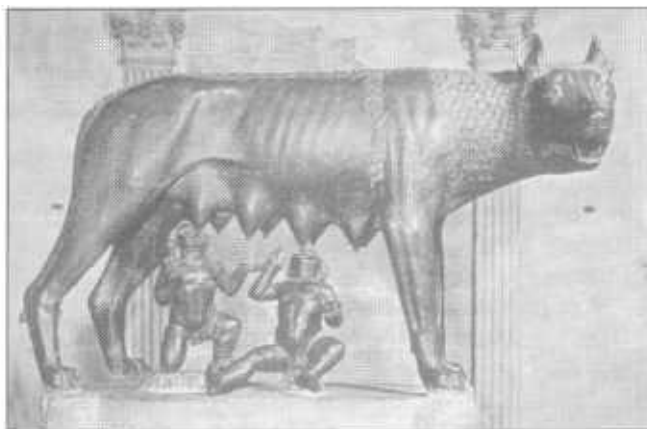
Erromatarrak Kaiser'en denporan inguruko mundua erromatartu egin eben, ez grekoen jakintza egoan lekuan, au sakona zalako, baiña bai beste lurraldeetan: Espaiña, Afrika, Galia, Breña eta Europa barruan.

Aldi onetan zientziak lengo bidea jarraitu eben, batez be medikuntzak, filosofiak ez dauka estoikoak baiño beste bide barririk, Seneka agertzen da beste filosofo txiki batzukaz estoiko lez. Eta elerti-arloan Augusto'ren aldia da gurena: Birjilio, Orazio, Obidio, Tito Libio edestilariak, Seneka, Tazito edeslaria, Plinio Gaztea Jubenal eta Lukano olerkariak.

Etxegintzan Grezia'ko bideai jarraitzen dautse: Jauretxeak, basilikak, termak, antzokiak, anfiteatroak, arkuak ageak, zubiak, urbide edo akueduktoak, guda-lekuak, etxeak, illobiak... eta irudigille lez argazkiak lantzen dira oso onak.

6.3. KRISTIÑAUAK ERROMA'N

Aginterria oraindiño nagusi zan aldian eldu zan Erroma'ra Kristo'ren barria, Barri Ona, eta ainbestek euren bizia emon-ondoren, anginterria ta agintariak eurak kris-

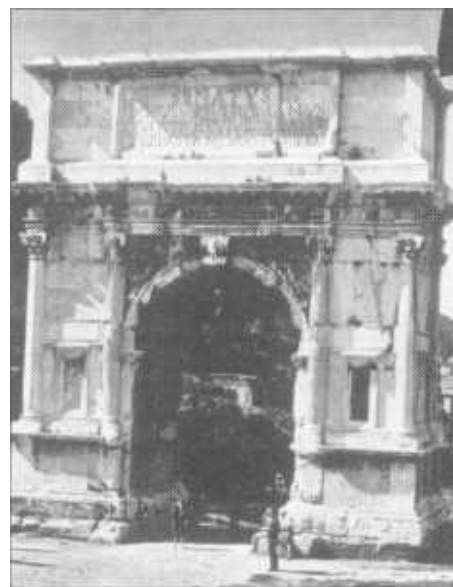

Kapitolio'ko otso esnea, etruskoen eder-lana.

tiñau biurtu ziran. Jazokizun orren asiera poztarria izan zan 313n. urtean Konstantino'k emon eban Milan'go agindu nagusia. Arrezkero, Juliano fede-ukatzaillearen aldi laburra izan ezik, agintariak eta Kristiñauak batera doaz. Azkenean Odoakro eruloen erregeak kendu eban Romulo Augustulo azkenengo enperadorea. Gero Teodoriko jabetu zan VI gizaldira arte.

Aldi onetan zientziak ez dau egiten aurrerapenik eta filosofia bera be teoloji biurtzen da eleizearen gurasoak pentsalari dirala. Edertia be katakunbetan agertzen da geien: Kristiñauen sinboloak, Biblia'ko jazokizunak eta Kristo'ren bizitzakoak, Andra Maria'ren irudiak eta ola-koak. Freskoa zabaltzen da asko teknika lez.

*Arkuak dira
erronna'n eder-
lan ospetsuak.
Au tito'rena,
Jerusalen
menaeratu
ondorek.*

Askatasuna lortu zanean, etxegintza asten da, basilikak batez be eta bateo-leku ospetsuak.

Katakunbetan, gaiñera margo-lan oso ederrak agiri dira, mosaikoa batez be.

OLAZAR'tar Martin.